

JORDI COLOMINA I CASTANYER *
JOSEP MARTINES *

¿MÀLAGA O MÀLEGA? ELS PROBLEMES DE L'EXOTOPONÍMIA A LA LLUM DE LA LLENGUA ANTIGA**

RESUM

Fem ací una aproximació a l'estudi dels mecanismes tradicionals d'adaptació de l'exotoponímia en la nostra llengua. Aquesta adaptació respon en general a les lleis bàsiques de la gramàtica històrica catalana. Fóra bo que hom tingués en compte aqueixa tradició a l'hora d'establir la versió pròpia d'alguns noms de lloc forasters.

ABSTRACT

This paper is an attempt to characterize the traditional process of adaptation of foreign place-names to Catalan. Generally this adaptation falls under basic rules of Catalan historical grammar. The analysis of these historical data should be taken into account for the normalization of some foreign place-names.

INTRODUCCIÓ

Durant la realització d'un treball sobre l'onomàstica de la gran novel·la valenciana *Tirant lo Blanc*¹ vam veure la necessitat d'un estudi aprofundit sobre els mecanismes d'adaptació dels topònims estrangers a la nostra llengua, tema important sobre el qual la bibliografia és pràcticament inexistent. Amb l'esperança

* Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant

** Una primera versió d'aquest treball fou llegida pel primer dels co-autors dins el Mestratge de Toponímia organitzat a la Universitat de València l'any 1991 pels professors V. M. Rosselló i Verger i E. Casanova i Herrero.

¹ Vg. Jordi COLOMINA & Josep MARTINES, «Una mica d'onomàstica del *Tirant lo Blanc*», dins les *Actes del III Col·loqui d'Onomàstica Valenciana (XVIè de la Societat d'Onomàstica)*, Castelló de la Plana, 1992, pp. 543-553.

que aquestes notes servesquen perquè algú s'anime a mampendre'l, gosem publicar aquesta aproximació introductòria basada en el buidatge d'alguns textos medievals.²

VOCALISME TÒNIC

En comptes de formes modernes com ara *Bolònia* i *Borgonya* trobem a l'Edat Mitjana *Bolunya* i *Borgunya*.³

Bolònia, Bolonya / Bolunya:

«Vulgar e antich proverbi: Draps de França e libres de *Bolunya* consumen Aragó e tota Cathalunya» (1399, *EpistValMed*, 125); al DCVB exemples de *Bolunya* en Bernat Metge i Genebreda, i *Bolonya* en Eiximenis.

Borgonya / Borgunya, Burgunya:

«Caynbe de *Borgunya*» (1284, Lleuda de Perpinyà, DCVB).

«del Duch de *Burgunya*» (1401, *EpistValMed*, 158; TB, 49); «de *Burgunya* e totes les altres gents qui són de la lenga que dyen *hoch*» (Desclot, 137).

«Comte de *Borgunya*» (*Eximplis*, DCVB).

I en comptes dels moderns *Corfú*, *Famagusta*, *Gascunya*, *Llúria* i *Siracusa* trobem en la llengua antiga *Curfó*, *Famagosta*, *Gasconya*, *Lòria* i *Saragossa*.⁴

Corfú / Curfó:

Curfó (Muntaner, 109).

Famagusta / Famagosta:

«la ciutat de *Famagosta*», «la ciutat de *Famagosta* qui és en Chipre» (TB, 107, 149). Al DCVB *Famagosta* en Eiximenis i al *Llibre de conexenses de spícies* (1455).

Gascunya / Gasconya:

Gasconya (Muntaner, 29); també *Gascunya* (Desclot, 75; Muntaner, 11; Pere IV, *Spill*, DCVB).

Llúria / Lòria

«lo noble en Roger de *Lòria*» (Muntaner, 76).

Siracusa / Saragossa:

Saragossa (Muntaner, 82).

Com a resultat del mateix fenomen de metafonia que ha donat els antics i avui regionals *bístia*, *sípia* i *espícia*, trobem en la llengua antiga *Armínia* en comptes del modern *Armènia*:

² Qui es decidís a mampendre l'estudi que proposem hauria de tenir també en compte els atles antics –p.e. el de Cresques Abraham–, sens dubte la font més rica sobre exotoponímia antiga.

³ La mateixa alternança vocàlica trobem en un topònim nostre com ara *Ribacorça*, que Muntaner (291) escriu *Ribacurça*.

Armènia / Armínia:

Armínia (Aitó, 230; Muntaner, 207; TB, 140).

En comptes del modern *Caucas* trobem en un text del segle XIV *Coquas*, *Cochas* i *Chocas*: «aquella muntanya de *Coquas* és entre les dues mars, so és, la mar Major, qui li és devés occident, e la mar Caspis, que li és devés orient» (Aitó, 133-136).⁵ El mateix fenomen de reducció del diftong *au* a *o* oberta es donava en el cas de *Lòria* (< it. *Lauria*) i en *Toris* (Aitó, 1897), amb variant *Tauris* (Aitó, 1219) corresponents al modern *Tabriz*.

VOCALISME ÀTON

Si tenim present la coneguda llei de la fonètica històrica catalana en virtut de la qual les *aa* postòniques internes esdevenen *ee*, trobarem ben normals formes com ara *Alcàsser*, *Almudèver*, *Càller*, *Màlega*, *Mòneg*, *Tràpena* i *Trastàmera* (amb variant *Trastàmena*) corresponents a les de les llengües romàniques veïnes *Alcázar*, *Almudévar*, *Cagliari*, *Málaga*, *Mónaco*, *Trapani* i *Trastámara*:

Alcàsser Seguer (TB, 114). Deu ser el nom d'una població del Nord d'Àfrica car hi ha *Alcázarquivir*, nom castellà del Qsar el Kebir, Marroc, cf. en -àr. *quivir* 'gran' / *seguir* 'petit'.

Almudèver. El DCVB documenta la forma nostrada del topònim aragonès *Almudévar* en la crònica del Cerimoniós: «y anam-nos-en al loch de *Almudèver*» i en el *Somni de Joan Joan*: «que-m par que sia d'*Almudèver* en lo jutgar». És també llinatge valencià, dels portadors del qual el més conegut és Onofre Almudèver (diguem entre parèntesis que la GEC escriu amb massa respecte *Almudévar* `vila d'Aragó...' i amb poc respecte Onofre *Almudévar*...)

Càller (1405, *EpistValMed*, 167).

Màlegua (TB, 114). *Màlega* és la forma que empren a l'hora d'ara els mariners valencians, p.e. a la Vila Joiosa. No ens ha de sorprendre trobar *Màlega* al *Tirant* (114, 6): «e costerejant vengueren a *Màlegua*, a Mora e a Tremicèn», car també hi trobem p.e. *síl-lebes* (15, 3), *scàndel* (133, 4) i gents *bàrberes* (375, 2) formes perfectament coherents amb aquella llei fonètica.

D'altres variants encara més antigues són *Màleca*: «a Giralchadre e a *Màlecha*» (Desclot, 65), «sporta de figues de *Màleca* o de Alaquant» (1252, Lleuda de Tortosa),⁶ «una fusta que trametia a *Màlecha*» (1406, *EpistValMed*, 167); i *Màlica*: «Granada o *Màlica*» (1372, *Dicc. Aguiló*).

⁴ La mateixa alternança es dona entre l'antic *Bosoldó* (Desclot, 153) amb variant *Besaldon* (doc. 1284, apèndix al volum V de la *Crònica* de Desclot) i el modern *Besalú*.

⁵ L'editor (p. 200) interpreta aquestes formes com a variants d'un *Coques*.

⁶ Citem per l'edició de Mª D. SENDRA, *Aranceles aduaneros de la Corona de Aragón (siglo XIII)*, València: Anubar, 1966, p. 61.

Troben *Màlaga* per primera volta en les *Històries* de Pere Tomich, Barcelona, 1534 (foli LXXIII rb, p. 143, columna b): «e tenint gran excèrçit en *Màlaga*».

Mò nec. *Mò nec* (Cerimoniós, ed. F. Soldevila, p. 1066). Però en Muntaner (272) *Mò nac*.

Tràpena (< it. *Trapani*). «vengren a *Tràpena* en Sicília» (Desclot, 50); «les mars de *Tràpena*» (1336, *EpistValMed*, 141).

Trastàmera. *Trestàmera* i *Trastàmera* són les grafies normals en els textos trescentistes valencians i aragonesos publicats en la *Colección de Documentos inéditos del Archivo General del Reino de Valencia* per Joaquim Casañ (València, 1894).⁷ És curiosa la variant *Trastàmena* (cf. *tàpera* / *tàpena*, *jàssera* / *jàsena*): «l'arcediano de *Trastàmena*» (1403, *EpistValMed*, 187).

Exemple de la vacil·lació entre *o* i *u* davant *i* tònica és la variant *Bogia* [1402, *EpistValMed*, 288; «lo virtuós rey de *Botgia*», «lo rey de *Bogia*» (TB, 150, 321)], en comptes de la moderna *Bugia*, que també es troba en textos antics (per exemple en 1328, *EpistValMed*, 218). En compte del modern *Portugal* trobem *Portogal* (1374, *EpistValMed*, 144; Jaume I, 109 18, 125 11; TB, Dedicatòria) i també «lengua *portoguesa*» (TB, Dedicatòria).

Resulta interessant observar els mecanismes d'adaptació dels topònims estrangers acabats en *-o*:

a) *-ol*:

Ríjols. «la ciutat de *Ríjols*» (TB, 110) (it. *Reggio de Calàbria*). Trobem formes amb *-l*, mecanisme usual en català d'adaptació de mots en *-o*, p.e. *cérvol*, *bontíol*, ja en la *Crònica* de Desclot: *Règol* (82) i *Rígols* (102); *Rèjol* en Muntaner (65); i encara *Ríjols* en Tomic (f. XXXVIII r a).

Taràntol. «del Príncep de *Taràntol*» (TB, 132) (*Tarent*; it. *Taranto*). Amb *-l* com en *Ríjols*. Els nostres cronistes usaven la forma italiana crua: Desclot (165) «lo Principat de *Taranto*») i Muntaner (262) «lo príncep de *Taranto*».

Tolèdol. Apareix una vegada en Jaume I (483, 5): «e l'arquibisbe de *Tolèdol*, nostre fiyl»; també en Desclot: «e-l archabisbe de *Tolèdol*, qui era fill del rey d'Aragó» (66).

b) *-ø*

Bruç (it. *Abruzzo*). Muntaner (11): «de *Bruç* e de tota aquella encontrada».

CONSONANTISME

Un cas interessant d'adaptació d'un topònim estranger a la fonètica valenciana és *Peixcara* (< it. *Pescara*). Al *Tirant* (132) podem llegir «lo marquès de *Peix-*

⁷ Sobre aquest topònim vegeu l'erudita nota de Germà COLON en *La llengua catalana en els seus textos*, Barcelona, Curial, 1978, II, p. 60, nota 9.

cara», amb l'adaptació normal en valencià des del segle XIV (i ja a darreries del XIII) del grup *-sc-* (sobretot en morfologia verbal) com a *-ixc-*.⁸

Un altre fenomen consonàntic interessant és la palatalització de *s-* davant *e* o *i*:

Xibília (= *Sevilla*). *Xibília* (Jaume I 119 14, 378 9; Desclot, 5; Muntaner, 45; 1328, *EpistValMed*, 217); però també trobem formes sense palatalitzar: *Sivília* (Jaume I, 378 13, 378 17, 378 18; Muntaner, 12), *Sivillia* (Jaume I, 450 6); *Sibília* (1374, *EpistValMed*, 181, 222).

Xifal·ló (= *Cefalú*) (Muntaner, 105); i *Xifal·lònia* i *Xifel·lònia* (= *Cefaldònia*) (Muntaner, 117, 159).

ADAPTACIÓ D'ALGUNS TOPÒNIMS BRITÀNICS

No és menys interessant l'adaptació dels topònims britànics amb un segon element *-mouth* 'desembocadura d'un riu'. Heus-ne ací uns exemples tant de l'època medieval com una mica més tardans:

Falamua (< angl. *Falmouth*): «lo port de *Falamua*» (1399, *EpistValMed*, 147).

Guaymua (< angl. *Weymouth*: «mestre Guillermo Ricartson de *Guaymua* del dit regne de Ingalaterra» (*Alacant*, 1617).⁹

Plemua (< angl. *Plymouth*), «la vila de *Plemua* del regne de Ingalaterra» (*Alacant*, 1617).¹⁰

Tartamua, Artamua (< angl. *Dartmouth*), «la nau nomenada la Rosa de *Tartamua*», «del port de *Artamua*» (*Alacant*, 1617).¹¹

Aquestes solucions deuen reflectir una pronúncia anglesa [mu:ðə], on s'ha identificat la vocal *schwa* [ə] epentètica com a [a], i on hem de suposar la caiguda de [ð], absent en el nostre sistema fonològic.

⁸ Al *Tirant* encara que és possible de trobar formes com ara *visca*, *viscut*, *pescant*, *isqueren* (sobretot en la primera part), són majoritàries formes com ara *ixqua*, *ixqué*, *peixcadors*, *peixcant*, *peixar*, i pel que fa a l'increment *-eix* / *-ix* si bé en la primera persona del present d'indicatiu i en el de subjuntiu predominen les formes *-esch* i *-esca*, *-esques*, etc., són també quasi tan freqüents les palatalitzades *-eixch* i *-eixca*, etc. Sens dubte Martorell considerava *Pescara* de la família de *peixcar*...

⁹ Vegeu Mª A. CANO, «Un text de 1617 sobre Alacant. Comentari i edició», *A Sol Post 1*, ed. Marfil, Alcoi, 1991, p. 42.

¹⁰ Vegeu Mª A. CANO, *op. cit.*, p. 38.

¹¹ Vegeu Mª A. CANO, *op. cit.*, p. 38, 39.

ADAPTACIÓ DELS TOPÒNIMS AMB SEGON ELEMENT GREC *POLIS* 'ciutat'

Trobem cinc possibilitats d'adaptació en la llengua antiga:

a) *-pol*

Andrinòpol (Muntaner, 214 [però *Andrinípol* segons l'ed. de Soldevila, cap. 214, p. 857], *TB*, 456). Modern *Adrianòpolis*. En Muntaner també hi ha *Andrinòpel* (cap. 227, p. 866 de l'ed. de F. Soldevila) i *Andrinople* (cap. 233).

Gal·lípol (Muntaner, 214); *Galípol* (*TB*, 465). Modern *Gal·lípoli*.

Manòpol (Muntaner, 109). Modern *Monòpoli*.

Nàpols (Jaume I, 540 3; *TB*, 100 i 132).

Trípol. «la gran ciutat de *Trípol* (*TB*, 112); *Trípoll* (Aitó, 2075). Modern *Trípoli*.

b) *-poli*

Sinòpoli. «lo duch de *Sinòpoli* (*TB*, 132). Modern *Sínop*.

c) *-ble*

Constantinoble. *Contastinoble* (Jaume I, 2 2, 2 6; Muntaner, 199); *Costantinoble* (Muntaner, 29); *Contestinoble* (*TB*, 33); *Constantinoble* (*TB*, 114).

d) *-ple*

Andrinople (Muntaner, 233). Modern *Adrianòpolis*.

e) *-fol* [per etimologia popular]

Cristòfol (Muntaner, 228). Modern *Cristòpolis*.

Donarem tot seguit uns quants llistats de topònims estrangers amb alguns comentaris.

TOPÒNIMS HISPÀNICS

Almudèver (vegeu *supra*).

Biscaia. «don Diego de *Biscalla*» (Muntaner, 179)

Càlic (*TB*, 114, 299). Aquesta és la forma que prenia el topònim andalús en la llengua antiga. El *Diccionari Aguiló* a més de les dues aparicions al *Tirant*, en dóna una altra del *Spill* de Jaume Roig: «no speres medre pus en crexença *Càliz*, Sigüença, quals en Castella perderen bella e gran potença». En castellà trobem *Cáleç* en una lletra del rei de Castella inclosa en la *Crònica* del Cerimoniós (ed. Orbis, c. 6, 3).

Cartagena. Trobem les variants *Cartagènia*, *Cartagenya* i *Cartagínia*:

a) *Cartagènia*: *Libre dels Feyts* de Jaume I: «una alqueria que és entre Múrcia e la montanya on hom va a *Cartagènia*», «e'l bisbe de *Cartagènia*» (caps. 423 i 451; ed. Cascuberta, VIII, 6 i 40).

Muntaner: «e per mar entró a *Cartagènia*», «Guardamar, *Cartagènia*», «Múrcia e *Cartagènia*» (caps. 11, 17, 188).

Crònica del Cerimoniós: «posà setge al loch de *Cartagènia*» (DCVB).

Cartagènia (1404, *EpistValMed*, 122).

Cartagènia (TB, 114).

b) *Cartagenya* (1402, *EpistValMed*, 288).

c) *Cartagínia*: variant metafònica que el *Dicc. Aguiló* arreplega d'un document p.p. Bofarull (CODOIN, XII), i documentada al DCVB en 1360: «lo port de *Cartagínia*».

Còrdova (Muntaner, 12).

Far. «Huguet des *Far*» (Desclot, 307). *Faro*: «Foren en Navarra e passaren Ebre ab barques vers Castella en les fronteres de *Faro*» (1375, *EpistValMed*, 224). «un cavaller qui-s nomenava frare Simó de *Far* natural del regne de Navarra» (TB, 98) (= *Haro de la Rioja*).

Farissa (actual *Ariza* a l'Aragó) (Muntaner, 102).

Jaén (Muntaner, 12). *Jaién* (Desclot, 5).

Lisbona:

Lesbona (1399, *EpistValMed*, 147).

Lisbona: «la ciutat de *Lisbona*» (TB, 100).

Lisbona: el DCVB la documenta en 1359 i 1450 i en en els *Feyts d'armes* del pseudo Boades (s. XVII).

Lisboa: Baldiri Reixac (142).

Màlega (vegeu *supra*).

Tolèdol (vegeu *supra*).

Xavaquello. «*Xavaquello* qui és lo darrer loch de Castella e a l'entrant d'Aragon» (Muntaner, 92). Modern *Sauquillo*.

Xibília. Modern *Sevilla* (vegeu *supra*).

TOPÒNIMS OCCITANS

Força interessant és el mecanisme –comú a l'ocità i al català– de formació dels noms de comarca o de regió amb el sufix *-ès*:

Agenès, en la variant *Eginès* (Desclot, 137). Regió d'*Agen*.

Bederrès: *Bederès* (Desclot, 4); *Bederrès* (Muntaner, 119). Regió de *Besers*.

Bordelès. *Bordalès* (Desclot, 104); *Bordelès* (Muntaner, 89). Regió de *Bordell* o *Bordeus*.

Carcassès (Desclot, 4; Muntaner, 119). Regió de *Carcassona*.

Narbonès (Desclot, 137; Muntaner, 119). Regió de *Narbona*.

Termenès (Desclot, 137). Regió de *Termes*.

Vet ací una relació alfabètica de topònims occitans:

Agde. *Acde* (Jaume I, 489 22); *Agda* (Muntaner, 152).

Albi. «lo comte d'Albi», «lo comtat d'Albi» (TB, 148, 154). Podria tractar-se de l'Albi d'Occitània. Hi ha, però, el municipi de l'Albi (les Garrigues) i també la baronia de l'Albi (GEC, I, 427a). Riquer (1969, 513) i Hauf (I, 335) grafien *Albí*. Aquesta grafia amb accent sobre la -í ens sembla un gal·licisme inacceptable. Sorprenen que la GEC haja adoptat aquesta grafia errònia. Al *Tresor dóu Felibrige* de Mistral trobem clarament *Álbi* o *Áubi*.

Alvèrnia. *Alvernja* (Muntaner, 15).

Bearn. «Gastó de *Biern*» (Muntaner, 183).

Besers (Muntaner, 23).

Bordeus. *Bordeu*, *Bordeyl* (Desclot, 100; però *Bordell* en l'ed. de Soldevila); *Bordeu* (Muntaner, 73 i *passim*).

Clarmunt, lo comte de (Muntaner, 282).

Comenge, comte de (Muntaner, 123).

Llenguadoc. *Llengadoc* (Muntaner, 11, 29, 122, 181) o *Llenguadoc* (Muntaner, 88, 123, 158, 160).

Llimotges. *Limotges*, Renau de (Desclot, 100).

Marsella. *Massella* (1403, *EpistValMed*, 179); *Macella*, al port de (TB, 114); *Manseyla* (Jaume I, 69 6, 69 9 [*Mansella* en l'ed. de Soldevila]); *Marçela* (Desclot, 97, 98), *Maçela* (Desclot, 98), *Macella* (Desclot, 110), *Marseyla* (Desclot, 110), *Marsela* (Desclot, 113), *Marseila* (Desclot, 114), *Marsella* (Desclot, 143), *Marcella* (Desclot, 157), *Marsella* (Desclot, 157).

Miralpeix, una vila qui havia nom (TB, 133). Hi ha diversos *Miralpeix* en la toponímia catalana, el més important dels quals deu ser el poble del municipi de Tiurana (a la Noguera). A Occitània hi ha *Mirapeix* com a NL (a l'Arieja, Gers, etc) i com a llinatge gascó. En la *Crònica* de Desclot (ed. ENC, III, 45:18) trobem: «N'Esquiú de *Miralpex*, de Tolzà». En Muntaner (ed. MOLC, I, 196) hi ha esmentat «lo comte Foix, e el comte de Comenge, e el comte d'Estarac, e el senescal de *Miralpeix*».

Montpeller:

Monpeller (Despuig, *ColTortosa*, ed. E. Duran, p. 113)

Monpesler (Desclot, 51)

Monpestler (Jaume I, 2 13, 305 8)

Monpeyler (Jaume I, 301 13 i *passim*)

Montpeller (Jaume I, 296 16; TB, 65:1; Manresa s. xvii, DCVB s.v. *eixaguar*).

Montpesler (Jaume I, 4 18, 5 10; Desclot, 4; Lluçmajor en 1410)¹²

Montpesller (Muntaner, 297)

Montpestller (Muntaner, 2)

Montpestler (Jaume I, 2 10 i *passim*)

Montpeyler (Jaume I, 395 23 i *passim*)

Montpeylier (Jaume I, 296 20 i *passim*)

¹² COLON, *La llengua catalana en els seus textos*, I, Barcelona, Curial, 1978, 180.

Muntpesler (Desclot, 4)

Muntpestler (Desclot, 11)

Muntpeyler (Jaume I, 490 10, 492 26).

Muret. *Murel* (Jaume I, 9 1 [*Murell* en l'ed. de Ferran Soldevila]); *Morel* (Desclot, 6); *Morell* (Desclot, 11; Cerimoniós, 1).

Provença. *Proença* (Jaume I, 2 9 i *passim*; Muntaner 32 i *passim*); *Proensa* (Jaume I, 13 8); *Prohença*, del Duch de (TB, 71^b); *Proença*, aquell rey de (TB, 229).

Puig de França, el. Al *Tirant* (cap. 26) «la vostra devota del Puig de França»: deu ser, sens dubte, el santuari de Nostra Dona de la ciutat del Puèg a Alvèrnia. Bernat Fenollar, en la seva troba en llaor de la Verge Maria (1474) recordava «quant pren renom [la Mare de Déu] en aquell *Puig de França*»; i Narcís Vinyoles, en el mateix certamen de 1474 promet que si «lo meu lohar, si no us haurà plagut, / a peu descalç, visite-l *Puig de França*». ¹³

Royne, les mars del (TB, 265).

TOPÒNIMS FRANCESOS

Burgunya (vegeu *supra*).

Císter (fr. *Cîteaux*). «l'hàbit de *Cistell*» (Jaume I 565 11); «l'orde de *Cistell*» (Desclot, 168).

Orliens, lo Duch d' (TB, 44).

Roam, la ciutat de (TB, 18) (fr. *Rouen*).

TOPÒNIMS ITALIANS

Florença (1336, *EpistValMed*, 141). Modern *Florència*.

Guast, lo marqués del (TB, 132) (it. *Vasto*, ciutat del Abruzzi).

Lombardia (TB, 41).

Nàpols (vegeu *supra*).

Peixcara (vegeu *supra*).

Pròixita (*Pròcida*, illa italiana del golf de Nàpols): «de *Pròixeda* e de Capri», «*Pròixida* e Capri», «miser Joan de *Pròixida*» (Muntaner, 113, 116, 99); *Pròixita*, lo marqués de (TB, 164).

Ríjols (vegeu *supra*).

Saona. *Saona* (Desclot, 59; Muntaner, 283); *Sahona*, lo port de (TB, 112). Modern *Savona*.

Taràntol (*Tarent*; it. *Taranto*, vg. *supra*).

¹³ Vegeu l'article de Lluís FORNÉS, «Sants occitans a València», *Saó*, Octubre de 1990, pp. 21-22.

TOPÒNIMS DE LES ILLES BRITÀNIQUES

Com ja hem comentat amb més detall en un altre lloc,¹⁴ aquest grup de topònims és especialment significatiu al *Tirant*. L'obra de Martorell ens forneix un bon material per a conèixer com devia percebre un parlant del xv els noms de lloc de «la nobla illa d'Anglaterra»; tot un exemple d'anostrament d'un sistema d'exotopònims. De tota manera, per a valorar adequadament aquest material, cal que tinguem en compte d'una banda, la possibilitat que el francès, llengua de prestigi a l'Anglaterra d'aleshores, haja pogut influir sobre determinades solucions. Coromines¹⁵ ja va apuntar el cas de *Varoïc*, possible reflex del fr. *Warewic* o *Warouic*; potser hi hauríem d'afegir *Dobla* (ang. *Dover*) paral·lel al fr. *Douvres*.

De l'altra banda, convé recordar la inadequació d'algunes transcripcions. Segons ha fet veure Coromines,¹⁶ no van d'acord amb les possibilitats del català transcripcions com les següents, observables en l'edició del *Tirant* feta per Martí de Riquer el 1947: *Cónturberi* (per *Conturberi*), *Sàlasberi* (per *Salasberi*), *Vàroic* (per *Varoïc*), *Clòceste* (per *Cloceste*), *Bétafort* (per *Betafort*) o *Àtzetera* (per *Atzètera*). Hem comprovat alguns canvis en l'edició posterior de 1969. És il·lustratiu tenir present també l'edició del *Tirante* (1511) de 1974 del mateix Riquer i la d'A. Hauf de 1990. Heus-ne ací els més remarcables:

1947	1969	1974	1990
Àtzetera	Atzètera	Atretera	Atçètera
Bétafort	Bétafort	Vetaforte	Betafort
Clòceste	Clòceste	Cloceste	Cloceste
Cónturberi	Conturberi	Conturberi	Conturberi
Estàfort	Estàfort	Stafort	Estafort
Granuïg	Granuïg	Granug	Granug
Notàrbalam (o Nortabar)	Notàrbalam (o Nortabar)	Notarbalán	Notarbalam
Sàlasberi	Salasberi	Salasberi	Salasberi
		Salaveri	
Sòfolc	Sófolc	Sofolch	Sófolch
Vàroic	Varoic	Varoyque	Varoych
		[també <i>Varoique</i>]	

¹⁴ COLOMINA & MARTINES, *op. cit.*

¹⁵ J. COROMINES, «Sobre l'estil i manera de Martí J. de Galba i els de Joanot Martorell», *Homenatge a Carles Riba*, Barcelona, 1956; reprod. a *Lleures i converses d'un filòleg*, B., 1971.

¹⁶ *Op. cit.*

Vet ací una petita relació de topònims britànics interessants:

Anglaterra. Als exemples d'Anglaterra aplegats al DCVB afegim: *Englaterra*, rey de (TB, 222, 5) [transcrit a tort *Engleterra* en la fidelíssima ed. de Hauf, p. 491, l. 24]; *Ingalaterra*: «[...] del regne de Ingalaterra» (*Alacant*, 1617; Mª A. Cano, *A Sol Post 1*, p. 38).

Betafort, lo duch de (TB, 14) (*Betford*).

Conturberi, una ciutat qui-s nomena Sanct Thomàs de (TB, 5); *Conturberi*, ciutat de (TB, 13) (*Canterbury*); *Conturberi* (Perellós, 11); *Conturberi* en Baldiri Rexach (213).

Dobla, al port de (TB, 74) (*Dover*).

Estafort, al comte d' (TB, 26) (*Stafford*); *Estavafort* (*Stafford* [?], Perellós, 11).

Gales, les muntanyes de (TB, 5); Gales, lo principat de (TB, 27).

Granuig: *Granug*, de un loch qui-s nomena (TB, 42) (*Greenwich*).

Lencastre, al duch de (TB, 14) (*Lancaster*); *Lancastre* en Baldiri Rexach (213).

Londres, la ciutat de (TB, 5).

Nortabar, lo Comte de (TB, 85); *Notarbalam*, lo comte de (TB, 27) (*Northumberland*).

Ondisor, un castell qui-s nomena (TB, 85) (*Windsor*).

Salasberi, ciutat de (TB, 13); *Salasberi*, lo comte de (TB, 14) (*Salisbury*).

Scòcia, la Reyna de (TB, 73); *Scòcia*, la (TB, 74).

Sofolch, lo Marqués de (TB, 85) (*Suffolk*).

Varoych, ciutat de (TB, 4) (*Warwick*).

D'ALTRES TOPÒNIMS EUROPEUS

Alamanya (TB, 14).

Àustria

Estalrich, al Duch (TB, 68)

Hostalric, del duch d' (Jaume I, 130 5, 130 7; Muntaner, 23 i *passim*)

Ostalrich (Desclot, 59 i *passim*)

Ostaricha, ducat (Aitó, 1159)

Ostelric al duc d' (Muntaner, 291 [*Austarrixa* en l'edició de Ferran Soldevila]).

Bavera, Phelip Duch de (TB, 8) (*Baviera*).

Bulgària. *Burgària* (Aitó, 1145).

Flandes, del comte de (TB, 43).

Flandres (Muntaner, 285; 1336, 1374, 1380, 1399, 1399, 1400, *EpistValMed*, 141, 223, 185, 147, 152, 182)

Frandes (1403, *EpistValMed*, 187)

Flandes, del comte de (TB, 43); *Flandes*, del comtat de (Desclot, 137).

Geòrgia. *Jeòrgia* o *Jòrgia*, regne (Aitó, s. XIV).

Luçembor, del Cardenal de Sanct Pere de (TB, 68) (*Luxemburg*).

Ongria, del Rey d' (TB, 100); Jaume I, 130 5, 130 8; *Ungria*, *Unguaría* o *Ongria* (Aitó, 1141, 1146 1140).

Pollònia, lo Rey de (TB, 68); *Apollònia*, lo rey de (68).

TOPÒNIMS DE LA PENÍNSULA BALSÀNICA I TERRES ADJACENTS

Contestinoble (vg. *supra*).

Famagosta (vg. *supra*).

Esclavònia. *Esclavònia* (Muntaner, 116); *Esclavònia* a Escandalor, la (TB, 123); «era natural de la *Sclavònia*, [...] lo mariner (TB, 164).

TOPÒNIMS DEL NORD D'ÀFRICA I ARÀBIGO-ISLÀMICS

Alcàscer Seguer (vg. *supra*).

Barberia (TB, 384).

Botgia (vg. *supra*).

Cartayna (TB, 143) (= *Cartago*).

Ceuta. *Septa* (Desclot, 4); *Cepta* (Muntaner, 31; TB, 114).

Guinea. *Guinoua* (Desclot, 5).

Tànger (TB, 114).

Tremicèn, Tremicè, Trimicèn

Tirinçè (Desclot, 5)

Tirimsè (Muntaner, 19)

Trimicé (1400, *EpistValMed*, 169)

Tremicé (1401, 1412 *EpistValMed*, 171, 173)

Tremicén (TB, 114); *Tremicé* (TB, 150; 2,69); *Trimicén*, lo rey de (TB, 301).

Túniç (TB, 100).

TOPÒNIMS DE L'ORIENT PRÒXIM I MITJÀ

Alcayre, lo Soldà d' (TB, 98).

Barut. *Barut* (1399, *EpistValMed*, 153); *Barud*, lo port de (1400, *EpistValMed*, 148); *Barut* (TB, 10).

Domàs. *Domàs* (1400, *EpistValMed*, 148); *Domàs* la gran ciutat de (TB, 110).

Galípol (vg. *supra*).

Síria. *Suria* (Desclot, 64); *Suria*, lo rey de (TB, 422); *Suria* o *Soria*, regne (Aitó, 435, 439).

Trípol (vg. *supra*).

TOPÒNIMS TURCS

Andrinòpol (vg. *supra*).

Armínia (vg. *supra*).

Antiocha, lo Senyor de (TB, 372); *Antiotxa*, ciutat (Aitó, 102); *Antiotxa* al *Llibre de concordances* de Jacme March (730, DCVB); *Antiquia*, província (Aitó, 449).

Caramèn és en la fi de la Barberia, una ciutat qui havia nom (TB, 384); *Queremen*, ciutat (Aitó, 239).

Sinòpoli (vg. *supra*).

Trapsonda, la ciutat de (459; 3, 340); *Trepessonda* (Aitó, 409).

REFLEXIÓ FINAL

En aquestes pàgines hem provat de donar un petit tast del que hauria de ser un estudi més aprofundit dels mecanismes tradicionals d'anostrament de l'exotoponímia. Hem pogut il·lustrar alguns d'aquests mecanismes d'adaptació, els quals responen fidelment a les lleis bàsiques de la gramàtica històrica catalana. Fóra bo que hom tingués en compte aqueixa tradició a l'hora d'establir la versió pròpia d'alguns noms de lloc forasters.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Aitó: Aitó de Gorigos, *La flor de les històries d'Orient*, versió del segle XIV, edició a cura d'Albert Hauf, Barcelona, 1989 (citem per la línia).
- Baldiri REIXAC: *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, tom II, ed. de S. Marquès i A. Rossich, Girona, 1981 (citem per la pàgina).
- Cerimoniós: *Crònica de Pere el Cerimoniós*, ed. de Ferran Soldevila, Barcelona, 1983²; també esmentem alguna vegada l'ed. de l'ed. Orbis, B., 1984 (citem per la pàgina).
- Desclot: *Crònica*, Els nostres Clàssics, 5 vols. (citem pel capítol).
- EpistValMed* Agustín Rubio Vela, *Epistolari de la València Medieval*, València: Universitat, 1985, 454 pp. (citem per la pàgina).
- Jaume I: *Llibre dels fets del rei en Jaume*, ed. de Jordi Bruguera, Els nostres Clàssics, Barcelona, 1991 (citem pels paràgrafs i les línies).
- Muntaner: *Crònica*, ed. MOLC, 1979 (citem pel capítol); també citem l'ed. de Ferran Soldevila, Barcelona 1983² (citem per la pàgina).
- Perellós: *Viatge al Purgatori de Sant Patrici* de Ramon de Perellós (ed. Miquel i Planas, 1917 (citem per la pàgina).
- TB: *Tirant lo Blanc*, València, 1492 (citem pel capítol, i alguna vegada també la columna del capítol segons el facsímil de València, 1978).
- Tomic: Pere Tomich, *Històries e conquestes dels Reys d'Aragó e Comtes de Catalunya*, Barcelona, 1534, reprod. facs., València: Anubar, 1970 (citem pel foli i la columna).

